

Introduction

300 years ago, when Daniel Defoe published his *Robinson Crusoe*, he could not have foreseen the cultural influence the work would eventually exert. One year later, he must have been delighted to see that the text had become a European bestseller and was available in different translations. By publishing the narrative of the famous castaway he not only fuelled the development of the modern novel as a genre, but also gave way to a subcategory within this tradition – the Robinsonade. The term was first proposed by the German author Johann Gottfried Schnabel in the preface to what is today known as *Insel Felsenburg* (1731), but the first examples of Robinsonades appeared already in 1719, shortly after *Crusoe* itself: a bound edition of *The Adventures, and Surprising Deliverances, Of James Dubourdieu* and *The Adventures of Alexander Vendchurch*. 1719 was also the year when the first chapbook abridgements of *Robinson Crusoe* came out: editing, adapting and abridging Defoe's novel have always constituted a vital part of the Robinsonade phenomenon. In narrative terms, Robinsonades should include some form of shipwreck; an island (literally or metaphorically speaking); struggles to survive mentally and physically and attempts at appropriating the new land; an encounter with Others; rescue and return. But as the history of the genre has demonstrated, these motifs adapted from Defoe's text have become subject to numerous transformations in world literature, theatre, film and other arts.

Wstęp

Publikując 300 lat temu *Robinsona Crusoe*, Daniel Defoe nie mógł przewidzieć, jak wielki wpływ kulturowy wywrze jego powieść. Był zapewne zachwycony, gdy rok później tekst ten zaliczany był już do bestsellerów, a przeczytać go można było w kilku przekładach. Publikacja historii słynnego rozbitka przyczyniła się do rozwoju nowoczesnej powieści jako gatunku, ale też zapoczątkowała nową subkategorię gatunku – robinsonadę. Terminu tego jako pierwszy użył niemiecki autor Johann Gottfried Schnabel w przedmowie do tekstu dzisiaj znanego jako *Insel Felsenburg* (1731), ale pierwsze przykłady robinsonad pojawiły się już w 1719, wkrótce po samym *Crusoe: The Adventures, and Surprising Deliverances, Of James Dubourdieu i The Adventures of Alexander Vendchurch* wydane w jednym tomie. W tym samym roku ukazała się pierwsza skrócona wersja *Robinsona Crusoe*: edycja, adaptacja i skracanie powieści Defoe od samego początku charakteryzowały rozwój robinsonady jako gatunku. Od strony fabularnej, robinsonady powinny zawierać jakiś rodzaj katastrofy morskiej, wyspę (dosłownie lub w przenośni), walkę o przetrwanie w sensie psychologicznym i fizycznym i próby zaadaptowania nowej ziemi, styczność z Obcym, ratunek i powrót. Historia tego gatunku literackiego pokazała jednak, że motywy pochodzące z tekstu Defoe poddane zostały licznym transformacjom w świecie literackim, ale też w teatrze, filmie i innych formach artystycznych.

This special issue of *Comparisons* adds to the growing body of criticism of the Robinsonade, significantly enriched in the tercentenary year of 2019 and its aftermath, with several international conferences organised (for example, in Lyon, Mexico City, York, Mainz and London) and special journal issues published (for example, *Eighteenth-Century Fiction* 32.1 2019). A new collection of essays – *Didactics and the Modern Robinsonade* (ed. Ian Kinane, 2019) – has just been published by Liverpool University Press, and another one – *Rewriting Crusoe: The Robinsonade Across Languages, Cultures, and Media* (ed. Jakub Lipski) – is forthcoming from Bucknell University Press in 2020. This journal's profile has provided a perfect publishing context for comparative approaches to the genre, including contributions first presented at the conference “Comparative Perspectives on the Robinsonade”, organised by the University of Mainz (12 July 2019).

The essays making up this collection have been arranged into several thematic clusters. And even if the themes addressed by this issue – national and intermedial contexts, the Robinsonade and totalitarianisms, postcolonial and posthumanist revisions – do not fully cover the richness of possibilities within the Robinsonade tradition, they do justice to its complexity and continuous relevance in varying social, historical and cultural circumstances, best seen in comparative approaches.

In the section “National contexts”, **Elżbieta Dąbrowicz** focuses on how Julian Ursyn Niemcewicz adapted the Robinsonade paradigm to the realities of partitioned Poland, reading the author's personal writings as well as the novel *Jan z Tęczyna*. **Paweł Tomczok**, in turn, adds to the extensive critical debate on Crusoe and capitalism, focusing on the problematisation of craft and labour in Adolf Dygasiński's late 19th-century novel *Przygody młodzieńca czyli Robinson polski*. Finally, **Rafał Pokrywka** provides an overview of contemporary Robinsonades in German literature, paying special attention to historical and political narratives informed by postcolonial studies, postapocalyptic fiction and love stories; in this, he capitalises on the socio-political relevance of the genre and its critical potential.

Four articles explore the literary Robinsonade in the context of other arts. **Jakub Lipski** analyses Thomas Stothard's illustrations of *Robinson Crusoe*, arguing that the heightened interest in and appreciation of nature in Stothard's set should be seen in the context of sentimental readings of Defoe's novel, which, unlike the original, recognised the benefits to a solitary life in natural surroundings. **Özlem Özmen's** article demonstrates the ubiquity of the Robinson theme, even where an explicit engagement with Defoe's novel is not a primary concern. Her reading of *I, Caliban*, a postdramatic play by Tim Crouch, un-

Niniejsze wydanie specjalne „Porównań” to kolejny głos w interdyscyplinarnej tradycji badania robinsonad. W trzechsetną rocznicę wydania powieści, przypadającą na rok 2019, głos ten znacząco wzbogacaono wieloma konferencjami międzynarodowymi (na przykład w Lyonie, Mexico City, Yorku, Moguncji i Londynie) czy wydaniem specjalnymi periodyków (na przykład *Eighteenth-Century Fiction*, 32.01.2019). Nowy zbiór esejów – *Didactics and the Modern Robinsonade* (red. Ian Kinane, 2019) – właśnie został opublikowany przez Liverpool University Press, a kolejny – *Rewriting Crusoe: The Robinsonade Across Languages, Cultures, and Media* (red. Jakub Lipski) – ukaże się wkrótce w Bucknell University Press. Profil czasopisma „Porównania” to znakomity kontekst do porównawczych analiz tego gatunku, do których wliczamy też opracowania prezentowane po raz pierwszy na konferencji “Comparative Perspectives on the Robinsonade” zorganizowanej na Uniwersytecie w Moguncji (12.07.2019).

Teksty wchodzące w skład niniejszego wydania można podzielić na kilka sekcji tematycznych. Nawet jeśli tematy poruszane w tym tomie – a więc narodowe i intermedialne konteksty, robinsonada a totalitaryzm, postkolonialne i posthumanistyczne rewizje – nie oddają w pełni bogactwa tradycji gatunku, to jednak pokazują złożoność i nieprzemijające znaczenie robinsonad w rozmaitych warunkach społecznych, historycznych i kulturowych, które najlepiej badać z zastosowaniem analizy komparatystycznej.

W części poświęconej kontekstom narodowym **Elżbieta Dąbrowicz** pokazuje sposób, w jaki Julian Ursyn Niemcewicz zaadaptował paradygmat robinsonady do rzeczywistości Polski w okresie rozbiorów zarówno w osobistych tekstach autora, jak i w powieści *Jan z Tęczyna*. **Paweł Tomczok** wpisuje się w temat relacji między Crusoe a kapitalizmem, analizując problem rzemiosła i pracy w dziewiętnastowiecznej powieści *Przygody młodzieńca czyli Robinson polski* Adolfa Dygasińskiego. **Rafał Pokrywka** dokonuje przeglądu współczesnych robinsonad w literaturze niemieckiej, zwracając szczególną uwagę na historyczne i polityczne narracje z perspektywy badań postkolonialnych, fikcję postapokaliptyczną i historie miłosne. W ten sposób ukazuje socjopolityczne znaczenie gatunku i jego potencjał krytyczny.

Cztery artykuły opisują robinsonadę w kontekście innych rodzajów sztuki. **Jakub Lipski** podejmuje analizę ilustracji do *Robinsona Crusoe* wykonanych przez Thomasa Stotharda, wykazując, że większa wrażliwość na piękno natury u Stotharda powinna być rozumiana w kontekście sentymentalnych interpretacji powieści Defoe, które w odróżnieniu od oryginału doceniały wartość życia pustelnika otoczonego naturą. Tekst **Özlem Özmen** ukazuje wczesność tematu robinsonowskiego nawet tam, gdzie z pozoru nie ma odniesień do powieści Defoe. W jej rozumieniu postdramatyczna sztuka Tima Croucha

derlines the efficacy of the Robinson story as a template for discussions not just of (post)colonial settings but also of ideas of loneliness and isolation. **Joanna Maleszyńska** studies Jacques Offenbach's *Robinson Crusoe*, a largely forgotten operetta, showing why it was a stage failure and arguing for the essential untranslatability of *Crusoe* for the comic stage. Finally, **Grzegorz Bubak** explores a relatively obscure film *Hagyjátok Robinsont!* (dir. Péter Tímár), a playful adaptation of *Robinson Crusoe*, and studies it in the context of other cinematic versions of Defoe's novel.

The following section illustrates the relevance of the Robinsonade pattern for representations of totalitarian systems, in particular through its focus on survival and generic affinity with dystopian discourse. Dealing with formal issues of the Robinsonade and dystopian discourse and proceeding from the notion that the shaping of the narrative by intradiegetic narrators is an integral aspect of classic Robinsonades, **Patrick Gill's** essay argues that the omission of these narrator figures in some modern examples of the genre has the power to turn them into dystopian texts, when no one is shown to be in control of the story. The following two articles elaborate on what might be termed the Holocaust Robinsonade. **Joanna Roszak** reviews the role of *Robinson Crusoe* in Holocaust literature, identifying three dominant reception patterns: *Robinson Crusoe* as a synecdoche, apotropaic reading or basis for apocrypha; while **Gaweł Janik** offers a more focused companion piece, juxtaposing Defoe's motifs with a collection of short stories about Holocaust survivors in New York, Sydor Rey's *Księga rozbitków*, labelling the collection an example of the dystopian Robinsonade type. In contrast, the "Siberian Robinsonades" analysed by **Zbigniew Kopeć** depict Siberia in a manner radically different from conventional representations of totalitarian oppression, and, admittedly, from what it is like in *The Farther Adventures of Robinson Crusoe*. As we learn, rather than struggling to survive in the wilderness and dehumanising conditions, the Siberian Robinsons can also make the most of the opportunities given and explore their potential of Crusoesque people of hard work and capitalist success.

Informed by postcolonial criticism and starting with Defoe's famous footprint scene, **Martina Kopf's** article focuses on the Martiniquan author Patrick Chamoiseau's rewriting *L'empreinte à Crusoé* (2012), dealing with the footprint as a catalyzer for individuation and relationship. The novel is read as a poetical transformation of Chamoiseau's theoretical and poetological ideas on creolization and against this background the footprint becomes a symbol for creolization. The second postcolonial reading in this issue is the essay by **Natalia Lemann**, who explores the questions of power, its mechanisms and legitimacy,

Ja, Kaliban pokazuje, że historia Robinsona może stanowić efektywną podstawę dyskusji zarówno nad motywami (post)kolonialnymi, jak i nad pojęciami samotności i izolacji. **Joanna Maleszyńska** przypomina o zapomnianej operetce Jacques'a Offenbacha pod tytułem *Robinson Crusoe*, podając powody, dla których poniosła ona porażkę na scenie, ale też udowadniając, że *Crusoe* zasadniczo nie jest odpowiedni do adaptacji na scenę komediową. **Grzegorz Bubak** bada z kolei stosunkowo mało znany film *Hagyjátok Robinsont!* (reż. Péter Tímár), wesołą adaptację *Robinsona Crusoe*, w kontekście innych wersji filmowych powieści Defoe.

Kolejna część tomu pokazuje, jak istotna jest robinsonada w kontekście reprezentacji systemów totalitarnych, szczególnie poprzez fabularną ekspozycję elementu przetrwania i związek z dyskursem dystopijnym. **Patrick Gill** opisuje formalne elementy robinsonady i dyskursu dystopijnego, zakładając, że kształtowanie narracji przez narratora to nieodłączna część klasycznej robinsonady. Argumentuje, że pominięcie tego rodzaju narratora w niektórych nowoczesnych przykładach gatunku robinsonady nadaje charakteru dystopijnego, ponieważ wydaje się, że nikt nie kontroluje przebiegu historii. Następne dwa artykuły omawiają robinsonadę w kontekście Holokaustu. **Joanna Roszak** przygląda się roli *Robinsona Crusoe* w literaturze Holokaustu poprzez zidentyfikowanie trzech głównych rodzajów interpretacji: *Robinson Crusoe* jako synekdocha, apotropaiczne czytanie lub podstawa do apokryfu. Z kolei **Gawel Janik** podaje bardziej zawężone uzupełnienie tematu, zestawiając motywy Defoe ze zbiorem opowiadań Sydora Reya pt. *Księga rozbitków*. Zbiór traktuje o nowojorskich losach ocalałych z Holokaustu i interpretowany jest przez autora jako przykład dystopijnej robinsonady. **Zbigniew Kopeć** analizuje „robinsonady syberyjskie”, które przedstawiają Syberię w sposób radykalnie różny od jej konwencjonalnych reprezentacji jako przestrzeni totalitarnej opresji, ale też zdecydowanie inny od obrazu Syberii w *Przypadkach Robinsona Crusoe*. Dowiadujemy się, że omawiani syberyjscy Robinsonowie wolą wykorzystać wszelkie możliwości i swój potencjał na wzór *Crusoe*, poprzez ciężką pracę i kapitalistyczny sukces, niż eksponować walkę o przetrwanie w dziczy i nieludzkich warunkach.

Punktem wyjścia dla wpisującego się w tradycję krytyki postkolonialnej artykułu **Martiny Kopf** jest sławna scena śladu stopy u Defoe. Tekst dotyczy *L'empreinte à Crusoe* (2012) autorstwa Patricka Chamoiseau z Martyniki i traktuje ów ślad jako katalizator indywidualizacji i związku. Powieść ukazuje poetycką transformację teoretycznych i poetologicznych poglądów Chamoiseau na kreolizację, której symbolem staje się właśnie ślad stopy. Drugi tekst bazujący na postkolonialnej krytyce to artykuł autorstwa **Natalii Lemann**, która bada kwestie władzy, jej mechanizmów i legitymizacji poprzez porównanie *Crusoe*

reading *Crusoe* alongside Shakespeare's *The Tempest* and Michel Tournier's *Friday* in the context of Western imperialism.

The two closing contributions explore the relatively modern field of posthumanist studies. **Misia Sophia Doms** focuses on pedagogical effects achieved through interaction with animals in Robinsonades from the 18th to the 21st century, recognising a shift from a predominantly optimistic picture of didactic human-animal encounters in earlier texts towards a gradual, though not complete, rejection of this Enlightenment optimism. **Marta Tomczok's** essay recapitulates on much that has been presented in this issue, from issues of capitalism to Holocaust Robinsonades, and then offers a new interpretative lens – Roisi Braidotti's notion of post-anthropocene – through which she reads Antoni Słonimski's *Dwa końce świata*.

While no single journal issue could hope to capture the multiplicity of forms of engagement the Robinsonade has engendered across the centuries and around the world, we are confident that this selection of new interdisciplinary approaches and innovative reconsiderations from an international set of contributors will have its part to play in the ongoing debates about Defoe's seminal text and those that have followed in its footsteps over the past 300 years.

Patrick Gill, Martina Kopf, Jakub Lipski

z *Burzą* Szekspira i *Piętaszkiem* Michela Tourniera w kontekście zachodniego imperializmu.

Dwa końcowe teksty dotyczą stosunkowo nowej dziedziny badań posthumanistycznych. **Misia Sophia Doms** skupia się na pedagogicznych efektach uzyskanych w wyniku interakcji ze zwierzętami w robinsonadach od XVIII do XXI wieku, zauważając pewne odejście od przeważająco optymistycznego obrazu relacji człowiek – zwierzę o charakterze dydaktycznym we wcześniejszych tekstach aż do stopniowego, ale nie zupełnego odrzucenia oświeceniowego optymizmu. Artykuł **Marty Tomczok** podsumowuje wiele kwestii poruszanych w całym tomie, od kapitalizmu po robinsonady Holokaustu, proponując nowy sposób interpretacji w kontekście pojęcia postantropocenu wprowadzonego przez Roisi Braidotti, za pomocą którego interpretuje *Dwa końce świata* Antoniego Słonimskiego.

Trudno, aby jeden tom czasopisma przedstawił w pełni mnogość form robinsonady przez wieki rozwijającej się na całym świecie. Jesteśmy jednak pewni, że oferowany wybór interdyscyplinarnych tekstów i innowacyjnych interpretacji proponowanych przez autorów z różnych krajów będzie stanowił wkład w dyskusję nad przełomowym tekstem Defoe i dziełami, które zainspirował w ostatnich 300 latach.

Patrick Gill, Martina Kopf, Jakub Lipski

